Een coproductie God – mens ?

Het is niet evident om na te denken over de herkomst van de Bijbel. We weten zo graag alles tot in de kleinste details, maar dit lukt niet altijd zo maar. Je kunt evengoed proberen God perfect te begrijpen - Hij die zich niet laat opsluiten (zelfs zijn naam JHWH is onuitspreekbaar!).

Bij inspiratie gaat de bezorgdheid vaak vooral uit naar het gezag van de bijbel. En natuurlijk is het ook wel belangrijk… Laten we er echter over waken geen misbruik te maken van dit begrip om onze ideeën en doctrines op te dringen… in Gods naam! Heeft elke kerk niet de neiging om het laatste woord te willen hebben inzake het begrijpen van God?

1. Van openbaring tot canon

Het bestaan van de Bijbel betekent dat God iets wil doorgeven aan mensen. Dit houdt meerdere stappen in:

- **Openbaring:** God maakt iets bekend. Bijvoorbeeld: "Het woord van de HEER kwam tot Jeremia…" De profeet ontvangt een boodschap. Maar: we weten niet hoe dit precies gebeurde. Misschien kwam het woord via de TORAH?
- **Inspiratie:** Het proces waardoor menselijke getuigenissen, herinneringen, tradities, woorden en teksten dragers worden van Gods boodschap en later functioneren als 'Schrift'.
- **Verlichting:** Wat gebeurt bij de hoorder en de lezer: Gods Geest helpt mensen de Schrift te verstaan en zich erdoor te laten aanspreken. Hier is het opvallend dat eenzelfde tekst door verschillende mensen en in verschillende situaties anders kan begrepen worden en tot andere reacties leidt. Dit is het 'probleem' van de interpretatie.
- **Canon:** Het proces waardoor geloofsgemeenschappen bepaalde geschriften als gezaghebbende Schrift hebben ontvangen en erkend. Ook hier kunnen vragen gesteld worden… Waarom hebben niet alle christelijke groepen dezelfde Canon? Waarom behoort het 'bloedige' boek Jozua tot de canon, en bv. niet 'Wijsheid van Salomo' en 'Wijsheid van Jezus Sirach', twee boeken met heel wat levenswijsheid; en ook de boeken 1&2 Makkabeeën niet, terwijl ze interessant licht kunnen werpen op het boek Daniël?

- Eenvoudige stappen? Hoe komt het dan dat veel Bijbelteksten zo verschillend uitgelegd worden?

2. Hoe zit dat met de 'inspiratie'?

De Islam belijdt dat de Koran door God werd gedicteerd aan Mohammed. Wat de bijbel betreft geloven wij dat niet. De bijbel is drager van een hele geschiedenis en ontstond beetje bij beetje, door de eeuwen heen. Bovendien hebben veel verschillende schrijvers er aan meegewerkt: kooplui, herders, koningen, profeten, vissers… De christenen geloven dat al die mensen een boodschap van Godswege hebben doorgegeven in mensentaal.

Door de eeuwen heen zijn meerdere theorieën inzake inspiratie uitgewerkt:

- **De oudste theorie is die van de 'mechanische inspiratie'.** Ze leert dat de bijbelschrijver gewoon heeft opgeschreven wat God dicteerde. Dit zou inhouden dat de menselijke bijdrage minimaal is (de schrijver is zowat Gods typemachine). Het is een handige theorie om de absolute autoriteit van de woorden en zinnen te onderstrepen, en wordt daarom vaak gekoesterd in fundamentalistische kringen. De 'fouten' of 'tegenstrijdigheden' die voorkomen in de bijbel en de verschillen tussen meerdere parallelverhalen zijn hier echter wel een probleem…

> « Het is de interactie tussen het goddelijke en het menselijke die de inspiratie uitmaakt (…) Het is die samenwerking tussen God en mens die de Bijbel zijn grote waarde geeft. Een Bijbel die je het goddelijke ontneemt is de Bijbel niet meer. Een bijbel waar je het menselijke negeert ook niet… » - Jean-Claude Verrecchia, La Bible,

- **Een andere theorie is die van de 'dynamische inspiratie'.** Het basis-idee hier is dat God ideeën en boodschappen heeft geopenbaard aan de schrijver. Op zijn beurt probeert deze die boodschap om te zetten in zijn eigen taal in de specifieke omstandigheden waarin hij werkzaam is.
- **Een derde theorie heeft het over 'organische inspiratie'.**
  Hier denkt men dat de bijbelschrijvers bewust en zelfstandig hebben geschreven. God heeft hen wel geleid en gestuurd zodat Zijn ideeën niet werden verraden.

De bijbel zelf geeft ons geen systematische studie over de inspiratie. Laten we dus zelf ook voorzichtig zijn en vooral geen te absolute stellingen innemen.

- Wat betekent "de Bijbel is geïnspireerd" voor jou en de manier waarop je ermee omgaat?
- Herneem de drie inspiratietheorieën en bespreek samen de voordelen en de nadelen of beperkingen van ieder van hen.
- Als de inspiratie een coproductie is van God en mens, welke praktische conclusies trekt u daar dan uit?
- Hoe zou u een gezonde en evenwichtige houding tov. de bijbel definiëren?

3. Gezag… autoriteit… ?

Ik geef toe dat de grote nadruk op het begrip 'autoriteit' me enigszins stoort. De geschiedenis van het christendom is een aaneenschakeling van ruzies, onverdraagzaamheid, veroordelingen, excommunicaties en zelfs terechtstellingen, en dat alles in naam van de bijbel, 'Gods Heilige Woord'.

In Jezus' tijd was er het voorbeeld van de **Farizeeën en schriftgeleerden.** We zouden ook de **vrienden van Job** kunnen aanhalen. Tijdens heel hun veroordelend en beschuldigend discours beweren ze in Gods naam te spreken (en citeren tal van klassieke vrome uitspraken). En toch laat hoofdstuk 42 inzien dat hun woorden minder 'Woord van God' waren dan ze beweerden…

«Door de Bijbel te nemen als absolute norm, los van Gods totaalproject, heeft men er een scherp instrument van gemaakt, dat ontleedt en kerft en zelfs kapotsnijdt. » - J-C. Verrecchia, La Bible, mode d'emploi ; p. 101

Al te vaak wordt het begrip 'autoriteit of gezag' gehanteerd om een eind te maken aan vraagstelling en dialoog, ten voordele van eigen ideeën en overtuigingen, die dan worden voorgesteld als rechtstreeks van God komend.

Misschien moeten we niet uit het oog verliezen dat de bijbel meer '**road book**' is dan '**codebook'**. Meer een dynamische reisgids die helpt om vooruit te gaan dan een statisch boek vol met absolute strak omkaderde waarheden, wetten en voorschriften. D.m.v. de bijbel wil God interpelleren, aan het nadenken zetten, raad geven, waarschuwen… 'Heil' bestaat niet in de eerste plaats uit een perfecte kennis van absolute doctrines en waarheden, maar staat in nauwe relatie met het leven zoals God dat droomde, van bij de schepping ("alles was zeer goed!")

Het verschil tussen 'code book' en 'road book' kom je ook tegen bij het begrip 'zonde'. Vaak wordt het accent vooral gelegd op het overtreden van regels (wat straf verdient), een eerder Grieks-Romeinse gedachte. De Hebreeuwse gedachte is dynamischer : Wanneer je je van weg vergist, dan mis je het doel. Hier situeert zich ook het hele verschil tussen de godsdienst van het onverbiddelijke, en een godsdienst die tot doel heeft te leiden en te begeleiden.

- Wat is uw mening m.b.t. die gezagskwestie ?
- De bijbel… 'code book' of 'road book'? Wat zijn de concrete implicaties ?
- Een voorbeeld: zijn de Abrahamverhalen er om een boel zaken voor te schrijven, of om ons a.d.h. van zijn omzwervingen aan te sporen na te denken over onszelf, over ons leven met God en met de anderen, met als objectief om, net als hij, gezegend te worden en tot zegen te zijn?

4. Interpreteren… een onontbeerlijk proces

« Lezen is altijd subjectief, ook als het gaat om de Bijbel. Pure lectuur, zonder bijbedoelingen, zonder a-priori's bestaat niet. Deze misschien wel shockerende vaststelling moet ons niet doen wanhopen. Echt erg zou pas zijn dat we ons niet bewust zijn van het aandeel van de lezer bij het lezen. En al helemaal erg als we ons naarmate het lezen vordert niet zouden bevrijden van dat oorspronkelijke arbitraire. »

Jean-Claude Verrecchia, La Bible, mode d'emploi ; p. 104

Wat bedoelt Jezus wanneer hij vraagt om je kruis op te nemen en hem te volgen? En wat betekent « ga heen, verkoop alles en verdeel het onder de armen"? Of nog: "De sabbat is gegeven voor de mens…» ? Er zijn heel wat nuances in de manier waarop mensen deze uitspraken begrijpen. Zou het niet getuigen van verwaandheid om zijn eigen manier van begrijpen naar voor te schuiven als de enige juiste of waardevolle?

Christenen, vooral fundamentalistische, zijn vaak erg gevoelig voor dit punt. Opent de idee van 'interpretatie' immers niet de deur naar **subjectiviteit** (vaak gekoppeld aan eigenbelang)? Het gevaar is inderdaad reëel. Het is echter niet omdat er gevaar is, dat het achterliggende principe fout is…

Trouwens, elke christen, zelfs de fundamentalist, maakt gebruik van interpretatie principes als het hem of haar goed uitkomt. Bij het verhaal over de arme Lazarus bijvoorbeeld (Lucas 16) leggen wij de nadruk op het belang om bepaalde principes voor interpretatie te respecteren. Veel christenen zien dit verhaal immers als een beschrijving van wat er gebeurt na de dood (ziel gaat naar de hemel of naar de hel). We zijn er dan ook als de kippen bij om te benadrukken dat het gaat om een parabel (hoewel dit vreemd genoeg niet wordt aangegeven in de tekst), en dat je de desbetreffende regels voor interpretatie moet respecteren en dat Jezus bijgevolg niet wil doorgeven hoe het hiernamaals er uitziet. Laten we dan ook de moed hebben om **consequent** te zijn over de hele lijn: je kunt niet anders dan interpreteren… en een interpretatie is altijd subjectief (wat niet hoeft te betekenen dat ze fout is!).

En dan hebben we het nog niet over **vertaling.** Als je weet dat een Hebreeuws woord meestal heel erg gelaagd is, en soms meerdere accenten en zelfs betekenissen kan hebben, dan besef je dat vertaling sowieso ook al een interpretatie is. En wij lezen de Bijbel in vertaling… Ook daar wordt trouwens soms over geruzied…

5. De Bijbel laat verschillende manieren van inspiratie zien

Wanneer we kijken naar **hoe de Bijbel werkelijk tot stand kwam**, blijkt dat God niet steeds op dezelfde manier werkt.

a. Soms lijkt het bijna op dicteren

Bij profeten klinkt regelmatig: "Zo zegt de HEER…" Jeremia dicteert zijn woorden bijvoorbeeld aan Baruch (Jeremia 36). Dat lijkt sterk op wat men traditioneel onder inspiratie verstaat.
Maar zelfs daar gebeurt iets merkwaardigs. Koning Jojakim verbrandt de boekrol. Jeremia dicteert hem opnieuw en vervolgens staat er: "Daaraan werden nog vele soortgelijke woorden toegevoegd." *(Jer36:32)*
Zelfs een profetisch boek kan dus groeien. Inspiratie verhindert redactie niet.

b. Soms is er onderzoek

Lucas begint zijn evangelie bijzonder nuchter: "Velen hebben reeds getracht een verhaal op te stellen…"
Hij heeft bronnen, voorgangers en overleveringen. Daarna zegt hij: "Ook ik heb besloten alles van voren af aan nauwkeurig na te gaan…" *(Lucas 1:1-4)*. Lucas zegt niet: *"God vertelde mij alles wat gebeurd was",* maar wel: *"Ik heb onderzoek gedaan."* En toch heeft de kerk zijn evangelie als geïnspireerde Schrift ontvangen.
Onderzoek en inspiratie staan dus niet tegenover elkaar.

c. Soms worden bestaande bronnen gebruikt

In Koningen lezen we herhaaldelijk: "De overige geschiedenis van koning X staat geschreven in het boek van de kronieken…" De schrijver gebruikt kennelijk oudere documenten. Numeri, Jozua, Samuel, Koningen en Kronieken bevatten sporen van oudere liederen, lijsten, verhalen en tradities. Inspiratie kan dus ook bestaan in: kiezen – verzamelen – ordenen – interpreteren.

d. Soms zijn er redacteurs

Spreuken 25:1 zegt: "Dit zijn nog meer spreuken van Salomo, bijeengebracht door de mannen van koning Hizkia." Tussen Salomo en Hizkia liggen vele generaties. Een Bijbelboek kan dus materiaal bevatten dat: eerst mondeling circuleerde, later werd opgeschreven, vervolgens verzameld, geordend, en opgenomen in een groter geheel.

e. Soms corrigeert een schrijver zichzelf

Paulus schrijft: "Ik dank God dat ik niemand van u gedoopt heb behalve Crispus en Gajus…" Dan bedenkt hij: "Ja, ook het huisgezin van Stefanas heb ik gedoopt." En vervolgens: "Verder weet ik niet of ik nog iemand heb gedoopt." *(1 Korintiërs 1:14-16).* Een geïnspireerde apostel zegt: "Ik herinner het mij niet precies."

f. God gebruikt geen schrijvers zonder persoonlijkheid

Wie Jesaja leest, hoort een andere stem dan Amos. Wie Johannes leest, hoort iets anders dan Paulus.
Jeremia is niet Ezechiël. Prediker is niet Spreuken. Marcus schrijft anders dan Lucas. Hun woordenschat, temperament, opleiding, ervaringen, theologie, culturele achtergrond blijven zichtbaar. Inspiratie maakt van hen geen menselijke dictafoons. God spreekt door de menselijke schrijver heen.

6. Enkele voorbeelden om over na te denken…

Hieronder volgen enkele voorbeelden die doen nadenken over de noodzaak om op een doordachte manier teksten te interpreteren. Probeer samen enkele basisregels te ontdekken…

- « *Jezus geloofde in het **verhaal van de schepping** (Mc 10.6)…* » (lesboekje p.17) – Wanneer Jezus verwijst naar het scheppingsverhaal, wil hij dan de absolute historiciteit en het wetenschappelijke karakter onderstrepen, of verwijst hij naar het verhaal omdat zijn **boodschap** overeenkomt met de boodschap die de Genesisverhalen willen doorgeven?
- Vergelijk Deut. 23.2-5 waar God verminkten (eunuchen), bastaards en Moabieten de **toegang tot de vergadering van Israël** ontzegt, met Jesaja 56.3 en met het verhaal van Ruth, de moabitische en overgrootmoeder van koning David / het verhaal van Jefta in Richteren 11 (Jefta was een bastaard die geroepen wordt als rechter van Israël)…
- Vergelijk wat gezegd wordt in Deut. 22 (**steniging** bij overspel en zo) met Jezus' houding in Joh. 8.
- Vergelijk de instelling van het hele **offersysteem** met wat God zegt in Psalm 51.18 ; Amos 5.21,22 en vooral Jeremia 7.21-23, waar God aangeeft dat Hij nooit zo iets gevraagd heeft…

Nu we over **Deuteronomium** praten… Lees aandachtig Dt 4.1-6. Ga eens na wie wat zegt (let op die 'ik'!). Vergelijk met Dt 5.22 waar sprake is van de decaloog en waar staat dat God er 'niets aan toevoegde'…

Hoe reageert u hierop, wetend dat de mozaïsche wet met al zijn voorschriften toch wel erg lijkt op de codex van Hammurabi, die geschreven is nog voor die van Mozes ?

- Kent u het verhaal van de **volkstelling die Koning David** houdt en die een zware straf als gevolg lijkt te hebben? In 2 Samuel 24.1 wordt duidelijk aangegeven dat God zelf, in woede ontstoken tegen Israël, David opstookt om die telling te houden. Hetzelfde verhaal wordt ook nog eens verteld in 1 Kronieken 21. Daar lees je echter dat Satan (de tegenstander) de aanstoker is. Hoe moet je dat nu begrijpen? Zou het kunnen dat het noch de een noch de ander is, maar David die gewoon zelf het initiatief neemt. Zou het kunnen dat de rampzalige evenementen gewoon geïnterpreteerd worden naargelang de tijd, de omstandigheden en de overtuigingen van dezen of genen, en bijgevolg toegeschreven worden ofwel aan God ofwel aan Satan (iets wat vandaag trouwens nog gebeurt)? Of kunnen we het zo formuleren: deze twee canonieke teksten laten zien dat een latere Bijbelschrijver eenzelfde gebeurtenis vanuit een andere theologische invalshoek kan presenteren.
- « *Ik heb voorschriften gegeven die niet goed waren, en wetten waardoor ze niet zouden leven…* » - Ez 20.25
- Lees enkele '**donderpsalmen**'… (zie Psalm 35; 58; 69; 109; 137; etc.). Je leest er wraakzuchtige gebeden, vervloekingen van de tegenstanders… Woord van God van toepassing in ons leven ? Of de weerspiegeling van de gemoedstoestand van een gelovige die het moeilijk heeft ?
  Vergelijk dit met wat Jezus zegt over vergiffenis en liefde voor de naaste, zelfs je vijand…
- In meerdere van zijn brieven legt Paulus in het kader van heil en verlossing het accent op **geloof en genade alleen**. Jakobus daarentegen heeft het over het belang van '**werken**'. Wie van beiden is geïnspireerd ? En als ze allebei geïnspireerd zijn, vanwaar dan dat verschil? Welk belangrijk principe haal je hier uit?
- In 1 Korintiërs 7:12 (en vergelijkbare verzen zoals vers 25 maakt de apostel Paulus in zijn brief aan de gemeente van Korinthe onderscheid tussen een direct gebod van Jezus Christus en zijn eigen pastorale raad over huwelijk en echtscheiding. Is het denkbaar dat dit ook soms gebeurde zonder het te vermelden?

***

Enkele voorbeelden die ons zouden moeten aansporen tot voorzichtigheid. Terwijl je vasthoudt aan de waarde van de Schrift is het toch goed om voorzichtig te zijn met al te absolute uitspraken. Laten we wél wezen : niet God en ook niet de bijbel hebben baat bij dergelijke absolute standpunten. Vaak is het vooral in ons eigen voordeel…

God heeft zich bekendgemaakt onder een naam die niet uitspreekbaar is (JHWH – Exodus 3), laten we hem dan ook niet 'inkaderen' en zijn naam niet ijdel gebruiken. Die JHWH beloofde daarentegen wel aan Mozes om hem te begeleiden (dit is trouwens een belangrijk element om het tetra-grammaton JHWH te begrijpen). En is de bijbel niet een belangrijke concretisatie van die belofte?